

RACIONALNOST, MENTALNA KAUZALNOST I DRUŠTVENE NAUKE¹

Apstrakt: Osnovni cilj ovog rada je ispitivanje uloge mentalne kauzalnosti u kontekstu teorije racionalnog izbora. Polazeći od pretpostavke da teorija racionalnog izbora pruža osnovni model objašnjenja u društvenim naukama u radu će biti branjen njegov psihološki aspekt s obzirom na izazov redukcionističkog materijalizma.

Ključne reči: racionalnost, intencionalnost, mentalna kauzalnost, objašnjenje, društvene nauke.

Osnovni cilj ovog rada jeste ispitivanje uloge mentalne kauzalnosti u okvirima teorije racionalnog izbora. Glavna polazišta istraživanja jesu da model objašnjenja karakterističan za teoriju racionalnog izbora predstavlja osnovu za objašnjenje u društvenim naukama, ili bar u većem delu društvenih nauka, i da taj model podrazumeva redukciju složenih društvenih fenomena na njihove elementarne delove. U tom pogledu je metodološki individualizam rešenje za objašnjenje složenih društvenih pojava. Međutim, obe pretpostavke u velikoj meri dovedene su u pitanje aktuelnom naturalističkom tendencijom i novim talasom redukcionizma koji imaju svoje implikacije i u vezi s pitanjem društvenih nauka. Naime, racionalnost se tradicionalno određivala kao specifično ljudska karakteristika koja razlikuje čoveka od ostalih životinja i daje mu poseban status u poretku prirode.² Danas, na razvijenom stupnju teorije racio-

¹ Tekst je nastao u okviru projekta Instituta za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu, pod nazivom *Regionalni i evropski aspekti integrativnih procesa u Srbiji: civilizacijske pretpostavke, stvarnost i izgledi za budućnost* (br. 149031), koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije. Ranija verzija rada prezentovana je u formi predavanja 11. marta 2009. godine na Institutu za filozofiju i društvenu teoriju. Autor se zahvaljuje svim učesnicima u diskusiji na podstacajnim sugestijama.

² Neki od karakterističnih primera su sledeći: Bennett (1967), Davidson (2001/1982), Elster (1979): 18–28.

nalnog izbora, situacija je sasvim obrnuta. Tako se, na primer, model teorije igara, jedan od karakterističnih modela teorije racionalnog izbora, uveliko razvija u naturalističkom okviru teorije evolucije.

Zajedno sa naznačenim procesom naturalizacije na delu je i novi talas redukcionizma koji intencionalnost kao standardni okvir racionalnosti svodi na fizička svojstva koja jedina igraju kauzalnu ulogu. Grubo gledano, ova vrsta redukcionizma počiva na naučnoj slici sveta koja se sastoji od nekoliko različitih nivoa, pri čemu svaki viši nivo može da bude sveden na onaj niži. Tako se, na primer, na najnižem nivou nalaze subatomske čestice, na najvišem složeni društveni fenomeni, a između njih je čitav niz posredujućih planova. Teorija racionalnog izbora zaustavlja se na redukciji najvišeg plana složenih društvenih fenomena na intencionalni okvir. Međutim, izazov redukcionizma za teoriju racionalnog izbora sastoji se u tome da, ukoliko se u redukciji ide dovoljno daleko, onda i sam plan intencionalnosti koji pruža okvir za racionalnost individua može biti redukovan na niži i u tom pogledu bazičniji nivo. Drugim rečima, nema razloga da se objašnjenje racionalnosti zaustavi na planu individua, već ono kao svoju istinsku osnovu ima proučavanje kauzalne uloge moždanih procesa. Sama tendencija naturalizacije, kao i opisani talas redukcionizma, sami po sebi predstavljaju pojave koje su dobrodošle ukoliko vode većoj eksplanatornoj unifikaciji različitih vrsta fenomena. Ipak, postavlja se pitanje koje su posledice ovih tendencija kada je reč o uobičajenom shvatanju racionalnosti i specifičnosti društvenih nauka, koje na tom shvatanju počivaju. U tom pogledu posebnu važnost igra koncept mentalne kauzalnosti. Naime, ukoliko je moguće redukovati intencionalna stanja i njihovu kauzalnu ulogu na određena neurološka stanja onda se postavlja pitanje da li još ostaje mesta za specifična obeležja racionalnosti i da li može biti garantovana posebnost društvenih nauka. To su, ukratko, pitanja koja će biti razmotrena u ovom radu.

S obzirom da će analiza biti sprovedena u okvirima teorije racionalnog izbora, trebalo bi preciznije odrediti koji je njen aspekt posebno pogodan za razmatranje pomenutih pitanja. Na teoriju racionalnog izbora može se gledati kao na teoriju koja integriše različite domene proučavanja ljudske racionalnosti u rasponu od filozofije delovanja, teorije igara, teorije odlučivanja, pa sve do proširenja u pravcu normativnosti na Kantovom (I. Kant) tragu ili proučavanja

normi u pravcu koji je predložio Vitgenštajn (L. Wittgenstein). U ovom radu posebna pažnja biće posvećena ispitivanju racionalnog objašnjenja kao integralnog dela teorije racionalnog izbora. Ovo ograničenje motivisano je činjenicom da je u razmatranjima prirode racionalnog objašnjenja detaljna pažnja bila posvećena psihološkim stanjima u čijem svetlu se postupci pokazuju kao racionalni, kao i njihovoj kauzalnoj ulozi.

Ovaj aspekt usmerenosti na mentalna stanja može se nazvati psihološkim aspektom teorije racionalnog izbora i ne treba ga mešati sa psihologijom kao posebnom naukom. Želje i verovanja se obično navode kao karakteristična mentalna stanja koja figuriraju u racionalnom objašnjenju. Ukoliko se na želje gleda kao na ciljeve, a na verovanja kao na izbor najboljih sredstava, onda se psihološki aspekt transformiše u oblik koji se obično naziva instrumentalnom racionalnošću.³ Koncept instrumentalne racionalnosti zajedno sa pretpostavkom da su želje individua ograničene na lične interese predstavlja osnovno polazište ekonomskog aspekta racionalnosti. Iako ekonomski aspekt čini srž teorije racionalnog izbora, on će, ipak, u ovom radu zbog prirode razmatranja koje se ima u vidu ostati u drugom planu.

Racionalno objašnjenje počiva, dakle, na pretpostavci da se postupci individue najbolje mogu objasniti željama i verovanjima koje ta osoba ima. S obzirom da se za antecedense uzimaju izvesna mentalna stanja (želje, verovanja, namere), ovo polazište se s pravom može označiti kao psihološki aspekt teorije racionalnog izbora. Racionalno objašnjenje je najpre bilo razmatrano u okvirima filozofije delovanja, a kasnije je postalo poseban domen istraživanja u okvirima teorije racionalnog izbora. Pod racionalnim objašnjenjem postupka podrazumeva se navođenje razloga zašto je izvesna osoba postupila na taj-i-taj način. Samo objašnjenje moguće je shvatiti u dvostrukom smislu. U prvom, kvaziteorijskom smislu, racionalno objašnjenje odgovara zdravorazumskom načinu gledanja na stvari. Pojmovi želja, verovanja, namera, pripadaju vokabularu „zdravorazumske psihologije“ (*folk-psychology*) i koriste se kako bi u svakod-

³ Elster racionalni izbor definiše na sledeći način: „Racionalni izbor podrazumeva pronalaženje *najboljih* sredstava za date ciljeve“ (Elster, 1996: 24). A sama ta definicija može se ovako interpretirati: „Suočeni sa nekoliko različitih smerova delovanja ljudi obično rade ono za šta veruju da će, ukupno gledano, imati najbolji ishod. Ova, naizgled, jednostavna rečenici sažima čitavu teoriju racionalnog izbora“ (Elster, 1996: 22).

nevnim situacijama bile objašnjene različite vrste postupaka.⁴ Zdravorazumski gledano, ukoliko je neka osoba imala određene želje i verovanja onda ona mogu da se navedu kao razlozi ili uzroci zašto je ona postupila na određeni način. U suštini, racionalno objašnjenje predstavlja neku vrstu odgovora na pitanje zašto („Zašto si to uradio?“ ili „Zašto je neko postupio na taj-i-taj način?“).

Racionalno objašnjenje u drugom, teorijskom smislu, oslanja se na termine „zdravorazumske psihologije“, s tom razlikom što oni zadobijaju svoje mesto u okviru teorijske konstrukcije. Pošto se teorijska konstrukcija, koliko god je to moguće, približava nauci, ostaje otvoreno pitanje u kojoj meri je moguće vokabular „zdravorazumske psihologije“ zameniti jednim više naučnim vokabularom. Paradoksalna posledica redukcionističkog programa, ukoliko se u njemu ide dovoljno daleko, jeste to što bi zajedno sa „zdravorazumskom psihologijom“ mogla da bude eliminisana i sama teorija racionalnog objašnjenja. Još radikalniji izazov predstavlja teza da je sama činjenica eventualne nesvodivosti „zdravorazumske psihologije“, najbolji razlog za njenu eliminaciju, jer se ona ne uklapa u sliku koju o mentalnom pruža razvijena neuronauka.⁵ Imajući ovo u vidu može se reći da

⁴ Na „zdravorazumsku psihologiju“ obično se gleda kao na neku vrstu teorije s obzirom na koherentnost njenih postavki i ulogu objašnjenja ili predviđanja postupaka drugih ljudi. Nasuprot standardnom gledištu, u ovom radu se pravi jasna razlika između teorije koja se oslanja na pretpostavke „zdravorazumske psihologije“ i kvaziteorijskog statusa same „zdravorazumske psihologije“. Pojedini autori smatraju da je ukazivanje na manjkavosti „zdravorazumske psihologije“ dovoljno da bi se ona obezvređila kao teorija. Pravljenje naznačene razlike podrazumeva da bi onaj ko osporava pretenzije „zdravorazumske psihologije“ da nudi objašnjenja i predviđanja, morao da se suoči ne samo sa njenom kvaziteorijskom dimenzijom, već i detaljnije razrađenom teorijom u okviru koje figuriraju pretpostavke karakteristične za „zdravorazumsku psihologiju“. Za objašnjenje u kom smislu se „zdravorazumsku psihologiju“ smatra teorijom, videti: Stich and Ravenscroft, 1996: 115–135.

⁵ Za argument ovog tipa reprezentativan je sledeći odlomak: „Ukoliko *homo sapiens* pristupimo iz perspektive prirodne istorije i fizičkih nauka, onda možemo da ispričamo koherentnu priču o njegovoj konstituciji, razvoju i sposobnostima, koju zaokružuju u fizika elementarnih čestica, teorija atoma i molekula, organska hemija, teorija evolucije, biologija, psihologija i materijalistička neuronauka. Ta priča je, iako i dalje u velikoj meri nepotpuna, već u toj meri snažna da nadmašuje ZP [zdravorazumsku psihologiju] u mnogim tačkama čak i u njenom sopstvenom domenu. Ona je, takođe, smisaono i samo-svesno povezana sa ostatkom naše slike sveta koja se i dalje razvija. Ukratko rečeno, u rukama trenutno imamo najveću teorijsku sintezu u istoriji ljudskog roda i njeni delovi već pružaju opise i objašnjenja ljudskih senzornih inputa, neurološke aktivnosti i motorne kontrole.“

psihološki aspekt racionalnog objašnjenja ili teorije racionalnog izbora stoji ili pada zajedno sa tezom o autonomiji mentalnog, koja je pritom u stanju da garantuje kauzalnu efikasnost mentalnih stanja. U daljem tekstu biće branjeno stanovište da vokabular teorije racionalnog izbora koji sadrži termine kao što su želje, verovanja, namere, ne može da bude odstranjen, a da se time ne eliminiše i sama teorija, što podrazumeva, na ovaj ili onaj način, autonomiju mentalnog. U tom pogledu ključnu važnost ima ne samo odbrana teze o specifičnoj vrsti vokabulara već i teze o kauzalnoj efikasnosti mentalnih stanja.

Na racionalno objašnjenje u teorijskom smislu može se takođe gledati kao na pokušaj da se definiše domen racionalnih postupaka tako što bi se implicitne pretpostavke zdravorazumskog tipa objašnjenja učinile eksplicitnim. To podrazumeva određenje nužnih i dovoljnih uslova koji moraju da budu zadovoljeni kako bi neki postupak mogao da bude opisan kao racionalan. Donald Dejvidson (D. Davidson) je u čuvenom članku „Delovanja, razlozi i uzroci“ ponudio nekoliko uslova koji u tom pogledu treba da budu zadovoljeni i rasprava koja sledi uglavnom će se oslanjati na njegova razmatranja. Uslovi koje je Dejvidson predložio su nužni, ali ne i dovoljni, i o tome će biti više reči kasnije. Neki postupak je, dakle, racionalan ako su zadovoljena sledeća tri uslova:

1. R je razlog zašto je delatnik D izveo postupak P samo ako se R sastoji od delatnikove želje i verovanja da postupak P dovodi do ostvarenja želje.

2. Razlog za neki postupak je uzrok datog postupka.

3. Razlog uzrokuje postupak na ispravan način.

(Modifikovano prema: Davidson, 1980;
Elster, 1985: 60–1; Mele, 1992: 9)

Ali ZP nije deo ove rastuće sinteze. Njene intencionalne kategorije su gotovo u potpunosti izdvojene, bez izgleda da budu redukovane na taj širi korpus. Moje je stanovište da nije moguće sprovesti uspešnu redukciju, kao i da eksplanatorna nemoć ZP i njena duga stagnacija ne pružaju dovoljno razloga za verovanje da će se njene kategorije naći u okvirima neuronauke. Upravo suprotno, treba se setiti kako je izgledala alhemija u vreme kada je elementarna hemija bila uobličena, kako je izgledala aristotelovska kosmologija kada je bila formulisana klasična mehanika ili kako je izgledala vitalistička koncepcija života u vreme napretka organske hemije“ (Churchland, 1981: 75). Za kritiku ovog stanovišta, videti Horgan and Woodward (1985). Neku vrstu srednjeg rešenja zastupa Denet koji smatra da „zdravorazumsku psihologiju“, u meri u kojoj je to moguće, treba redukovati na saznanja koja pruža neuronauka, ali i da termine poput želja i verovanja nije moguće u potpunosti redukovati i odbaciti zbog njihovog normativnog karaktera (Dennett, 1998: 57, 67–8).

Prvi uslov se može interpretirati tako da izražava zahtev intencionalnosti. Razloge (R) koji se navode kao racionalno objašnjenje Dejvidson naziva primarnim razlozima i kaže da „znati primarni razlog zbog koga je neko postupio na određeni način znači znati nameru (*intention*) sa kojom je postupak izvršen“ (Davidson, 1980/1963: 7). Treba istaći da pod pojmom namere Dejvidson podrazumeva generalno obeležje intencionalnosti, dok je namera u uobičajenom smislu samo jedno od mentalnih stanja poput želja, verovanja, strahovanja ili nekog sličnog stanja. S obzirom na ovo obeležje prvi uslov se može nazvati uslovom intencionalnosti. On sugerise da racionalno objašnjenje počiva na brentanovskoj pretpostavci o intencionalnosti kao specifičnoj karakteristici mentalnog i Dejvidson se na nju eksplicitno poziva.⁶ Imajući u vidu raznovrsnost mentalnih stanja, fokusiranje na želje i verovanja je korisno jer se time jasno naznačava razlika između kognitivnih karakteristika primarnih razloga koje se odnose na verovanja i motivacionih karakteristika koje se odnose na želje. Intencionalnost podrazumeva usklađenost kognitivnog i motivacionog aspekta na takav način da određeni par želje i verovanja dovodi do određenog postupka. Ovaj uslov tako integriše viđenje ljudskog delovanja koje podrazumeva da je nešto delovanje samo ukoliko može da bude opisano kao intencionalno.⁷

Formulacija prvog uslova je prilično slaba i on se može formulisati znatno strože, tako da zahteva verovanje da je postupak P najbolji način da se ostvari delatnikova želja. Zato Elster (J. Elster) predlaže da se prvi uslov formuliše na sledeći način (Elster, 1985: 60):

1'. R je razlog zašto je delatnik D izveo postupak P samo ako se R sastoji od delatnikove želje i verovanja da je postupak P najbolje sredstvo za ostvarenje želje.

⁶ Videti: Davidson (1980/1970: 211). Brentano u čuvenom odlomku kaže: „Svaki mentalni fenomen ima karakteristiku onoga što su srednjovekovni sholastičari zvali intencionalnom (ili jednostavno mentalnom) unutrašnjom egzistencijom nekog objekta i onoga što bismo, mada ne bez dvosmislenosti, mogli nazvati referiranjem na sadržaj, usmerenošću na objekt (pod kojim ovde ne treba podrazumevati neku stvar) ili immanentnim objektom. Svaki mentalni fenomen u sebi sadrži neki objekt, mada ne na isti način. U predstavljanju je nešto predstavljeno, sudenjem se nešto tvrdi ili osporava, u ljubavi se neko voli, u mržnji se neko mrzi, u želji se nešto želi itd.“ (Brentano, 1973: 88)

⁷ Dejvidson, naime, kaže: „Neki događaj je delovanje ako i samo ako može da bude opisan na način koji ga čini intencionalnim“ (Davidson, 1980/1974: 229). Dženifer Hornsbi smatra da se umesto toga može reći kako je: „Neki događaj delovanje ako i samo ako osoba nešto radi intencionalno“ (Hornsby, 1999: 626).

Ipak, u obe verzije (1 i 1') moguće su, kako ih Elster naziva, „koincidencije prvog reda“ koje dovode do toga da delatnik ima razloge da postupi na izvestan način, ali da uzrok zbog koga izvršava postupak nisu ti razlozi, već neki drugi kauzalni faktori. (Elster, 1983: 3) On navodi primer glumca na sceni kome je rečeno da treba da drhti, koji ima odgovarajuće želje i verovanja, ali nije u stanju da proizvede odgovarajuće ponašanje. Međutim, prizor zmijske na sceni mogao bi da učini da on odjednom zadrhti. U tom slučaju namera bi bila ostvarena, ali posredstvom ne-intencionalnih kauzalnih faktora.

Obrnutu vrstu slučajeveva imamo kada je namera zaista kauzalni faktor, ali za rezultat ima nenameravane posledice. Očigledno je, naime, da neko može imati određene želje i verovanja, a da rezultat ne bude, ili ne bude jedino, radnja koja je bila nameravana. Na primer, strelac može da ima želju da pogodi metu, odgovarajuća uverenja kako to da uradi, ili kako to da uradi na najbolji način, da zatim pogodi metu, a da pritom strela koja je prošla kroz metu pogodi prolaznika koji se iza nje nalazio. Pošto su za Dejvidsona objašnjenja određene vrste deskripcija, on na greške i nenameravane posledice gleda kao na intencionalna delovanja pod drugim opisima. To znači da objašnjenja određenih postupaka obuhvataju kako one opise koji su karakteristični za intencionalno delovanje, tako i pojedine druge opise istih radnji. Analiza delovanja sastojala bi se, dakle, iz dva dela – jednog u svetlu namera, i drugog u svetlu opisa nenameravanih posledica, na primer, da je pogađajući metu strelac istovremeno pogodio i slučajnog prolaznika koji se iza nje nalazio.⁸ Ovaj drugi deo ne odnosi se na neki novi događaj, već na istu radnju koja se opisuje na drugačiji način. Na postupak se, dakle, gleda kao da je prouzrokovan određenom namerom, čak i kada je njegov ishod nenameravana posledica. Da bi se izbegle „koincidencije prvog reda“ neophodan je drugi uslov koji ustanovljava kauzalni karakter intencionalnosti. Isti taj uslov je ujedno poslužio Dejvidsonu za objašnjenje nenameravanih posledica.⁹

⁸ Elster je posebno insistirao na tome da je priča nešto složenija jer nenameravane posledice dovode u pitanje i sam koncept racionalnosti. Videti Elster (1983: 43–108)

⁹ Dejvidson ovu poentu iznosi u vidu sledeća dva primera: „Ako je Brut ubio Cezara sa namerom da ukloni tiranina, onda je uzrok njegovog postupka bila želja da ukloni tiranina a posledica je bila Cezarova smrt. Ako je oficir potopio brod *Bizmark* sa namerom da potopi brod *Tirpic*, onda je uzrok njegovog postupka bila želja da potopi *Tirpic* a posledica je bila potapanje *Bizmarka*.”

Drugim uslovom eksplicitno se tvrdi da su mentalna stanja uzroci postupaka i zbog toga će ovom uslovu biti posvećena veća pažnja, posebno s obzirom na redukcionistički izazov koji osporava tu pretpostavku. Osnovna ideja koja stoji iza drugog uslova jeste da su razlog i delovanje povezani kao uzrok i posledica. Zbog te karakteristike može se nazvati uslovom kauzalnosti. Uslovom kauzalnosti Dejvidson se suprotstavio tada dominantnoj neovitgenštajnovskoj tradiciji u teoriji delovanja za koju je reprezentativan stav Enskombe (G. E. M. Anscombe) da „motivi (koji će naravno *inter alia* uključivati želje i namere) mogu da nam objasne delovanje, ali to ne znači da oni “određuju, delovanje u smislu uzrokovanja“ (Anscombe, 1963: 19). Dejvidsonov drugi uslov, nasuprot tome, ustanovljava da su upravo (primarni) razlozi uzroci. Dejvidson smatra da su u pojam postupanja na osnovu razloga ugrađene ideje racionalnosti i uzročnosti. Zbog toga izraz „razlozi su uzroci“ dopunjava tvrdnjom kako je razlog racionalni uzrok (Davidson, 1980/1974: 233). To znači da kauzalna analiza postupanja na osnovu razloga treba da identifikuje ona stanja koja racionalizuju postupak, odnosno u čijem svetlu se on pokazuje kao racionalan. Najbolji kandidati za kauzalno objašnjenje ljudskog delovanja koji ga istovremeno racionalizuju jesu prethodno naznačena mentalna stanja – želje i verovanja:

Najprikladnija takva stanja ili događaji su verovanja i želje nekog delatnika koja *racionalizuju* delovanje u smislu da njihovo izražavanje u vidu propozicija prikazuje delovanje u povoljnom svetlu, obezbeđuju stanovište o razlozima koje je delatnik imao i omogućavaju nam da rekonstruišemo nameru koju je imao kada je delovao.

(Davidson, 1980/1973: 72)

Rečeno u terminima primarnih razloga, to bi značilo da racionalno objašnjenje ima za zadatak da odredi koji je tačno par želje i verovanja iz klase potencijalnih parova koji su mogli da prouzrokuju određeno delovanje, bio u datom slučaju uzročno delotvoran. Da bi se izbegle „koincidencije prvog reda“ nužno je, dakle, da razlozi zaista uzrokuju određene postupke, odnosno da budu kauzalno de-

Ovi i drugi slični primeri sugerišu da je u svakom slučaju kada je reč o delovanju, delatnik prouzrokovao neki događaj ili doveo do njega ili ga proizveo ili započeo, i sve ove fraze izgleda da se temelje na ideji uzroka“ (Davidson, 1980/1971: 48).

lotvorni. Pošto se kao razlozi navode želje i verovanja koja je delatnik imao to znači da prva dva uslova uzeta zajedno ustanovljavaju ono što se obično naziva intencionalnom kauzalnošću. Racionalno objašnjenje je kauzalno jer je upravo namera (*intention*) uzrok delovanja (Davidson, 2004: 105). Međutim, Dejvidson u prethodno citiranom odlomku još kaže da želje i verovanja racionalizuju delovanje tako što izraženi u vidu propozicija prikazuju izvesne njegove poželjne aspekte.

Na ovom mestu treba se još jednom priseliti ključnih obeležja brentanovski shvaćene intencionalnosti. Po Brentanu (F. Brentano) intencionalnost podrazumeva usmerenost na neki predmet. Verovanje je verovanje da je nešto na delu, želja je želja da se nešto ostvari itd. Da bi se izbegla konfuzija oko toga da li je intencionalnost usmerena na neku predstavu ili predmet u smislu referenta, uveden je pojam mentalnog sadržaja. Mentalnim sadržajem predstavljeno je neko stanje stvari, a sam sadržaj može se vrednovati semantički – verovanja mogu da budu istinita ili lažna, želje ispunjene ili neispunjene itd., pa se otud fokus stavlja na propozicije.

Serl (J. Searle), koji takođe prihvata tezu o uzročnom objašnjenju postupaka, odnosno intencionalnoj kauzalnosti, predložio je nekoliko pojmovnih distinkcija kako bi se uvidela veza između pomenutih aspekata intencionalnosti. Po njemu, intencionalna stanja se sastoje od sadržaja i psihološkog modusa. On navodi primer kako neko može da se nada da će osoba X da napusti prostoriju, da veruje da će osoba X da napusti prostoriju, da strahuje da će osoba X napustiti prostoriju itd. Ono što je zajedničko za sve ove slučajeve jeste da imaju identičan propozicionalni sadržaj (da će osoba X napustiti prostoriju), ali se razlikuju po psihološkim modusima (nadanje, verovanje, strahovanje). Imajući ovu razliku u vidu, Serl je predložio formalno predstavljanje opšte strukture intencionalnosti u vidu – $S(p)$, pri čemu S označava modus psihološkog stanja, a p propozicionalni sadržaj stanja (Searle, 2001: 35). Jasno je da isti propozicionalni sadržaj može da figurira u mnoštvu različitih psiholoških modusa, ali i da isti psihološki modus može da ima beskonačno mnogo propozicionalnih sadržaja. Aspekt semantičkog vrednovanja mentalnih stanja Serl objašnjava činjenicom da propozicionalna intencionalna stanja imaju uslove zadovoljenja. Intencionalna stanja su zadovoljena u zavisnosti od toga da li se stanje stvari u svetu poklapa sa njih-

vim propozicionalnim sadržajem. Neko verovanje je zadovoljeno ako je istinito, želja je zadovoljena ako je ispunjena, namera je zadovoljena ako je ostvarena itd. Uloga intencionalne uzročnosti sastoji se upravo u kauzalnoj relaciji između nekog intencionalnog stanja i njegovog uslova zadovoljenja. Na primer, ako želim da pijem *Cocktu*, onda moja želja ima sadržaj da pijem *Cocktu*, a sama ta želja doводи do toga ili uzrokuje da pijem *Cocktu*. Po Serlu, dakle, u slučaju intencionalne uzročnosti sadržaj ima dvostruku ulogu – da predstavlja posledicu zahvaljujući propozicionalnom sadržaju, ali i da do nje dovede.

Ono što je zajedničko za pomenute koncepcije intencionalne uzročnosti jeste pretpostavljeno zdravorazumsko shvatanje da mentalna stanja uzrokuju postupke. Ipak, specifičnost racionalnog objašnjenja po Dejvidsonovom sopstvenom samorazumevanju sastoji se u tome da se kauzalno objašnjenje koje je karakteristično kako za naučno istraživanje, tako i za zdravorazumsko shvatanje sveta, primeni na oblast ljudskog delovanja. Međutim, u tom slučaju se javlja problem koji je naznačen na početku, u vidu tenzije između objašnjenja u svetlu „zdravorazumske psihologije“ i izgradnje teorije koja bi racionalno objašnjenje približila naučnom tipu objašnjenja. Dejvidson naime prihvata princip nomološkog karaktera uzročnosti po kome tamo gde postoji uzročnost postoje i strogi deterministički zakoni. Prihvatanje ovog principa ima tu nezgodnu posledicu da otvara put ili ka eliminativističkom biheviorizmu ili ka redukcionističkom materijalizmu, što u krajnjoj instanci vodi odbacivanju oba uslova na kojima počiva racionalno objašnjenje ljudskog delovanja. Drugim rečima, trebalo bi nekako uskladiti nomološki karakter uzročnosti koji se primenjuje na telesne pokrete ili moždane procese a koji bi bio karakterističan za naučno objašnjenje, sa intencionalnom uzročnošću koja je karakteristična za zdravorazumsku sliku sveta. Ovde treba naglasiti da je pojam mentalne uzročnosti širi od pojma intencionalne uzročnosti, jer pored mentalnih obuhvata i fizička svojstva. U tom pogledu pojam mentalne uzročnosti, za razliku od intencionalne uzročnosti, ne podrazumeva iste ontološke obaveze u pogledu mentalnih stanja. Drugim rečima, moguće je govoriti o mentalnoj kauzalnosti, a da se pritom kauzalna efikasnost u potpunosti pripiše fizičkim svojstvima, pa čak i da se bude podozriv po pitanju egzistencije mentalnih stanja. Redukcionistički orijentisan

materijalista bi tako govoreći o mentalnoj kauzalnosti imao u vidu prvu stvar, dok bi eliminativistički nastrojen materijalista imao u vidu drugu stvar, pod pretpostavkom da će i sama ideja o mentalnoj kauzalnosti koja ima svoje poreklo u „zdravorazumskoj psihologiji“ vremenom biti izbačena iz jezičke prakse zahvaljujući jeziku koji bi više odgovarao razvijenoj neuronauci.

Dejvidsonovo čuveno rešenje za gore naznačeni problem je forma neredukcionističkog materijalizma koju je nazvao anomičkim monizmom. Osnovna zamisao ovog gledišta jeste da se u vidu jednog hibridnog stanovišta u filozofiji duha sačuva nešto od oba (naučnog i zdravorazumskog) tipa objašnjenja, što bi za uzvrat garantovalo intencionalnu kauzalnost racionalnog objašnjenja onakvu kakva je koncipirana u filozofiji delovanja. Monizam sugerise materijalističku sliku sveta karakterističnu za naučno bavljenje psihičkim stanjima, dok anomičnost znači prihvatanje određene vrste uzročnih objašnjenja koja nisu nomološkog tipa a koja su karakteristična za zdravorazumski shvaćenu intencionalnu uzročnost koja figurira u racionalnom objašnjenju.

Sažeto prikazan, argument u prilog anomičkog monizma sastoji se od tri premise: a) neki mentalni događaji uzrokuju neke fizičke događaje i obrnuto (Dejvidson to naziva principom uzročnog dejstva), b) kada su događaji povezani kao uzrok i posledica onda postoji deterministički sistem zakona u koji se ovi događaji uklapaju, odnosno jednostavnije rečeno, tamo gde ima uzročnosti mora da postoji i neki zakon (to je već evocirani princip nomološkog karaktera uzročnosti) i c) ne postoje striktni psiho-fizički zakoni, odnosno nije moguće predvideti i objasniti mentalne događaje na osnovu determinističkih zakona (princip anomičnosti mentalnog). Zaključak koji Dejvidson izvodi jeste da ove tri premise impliciraju monizam, što znači da ne postoje dve odvojene realnosti metalnih i fizičkih događaja. Premisa a) i b) tvrde da gde ima kauzalnosti (bilo koje vrste) ima i strogih determinističkih zakona, a pošto premisa c) kaže da nema psiho-fizičkih zakona, oni moraju da budu čisto fizički. To po Dejvidsonu znači da su mentalni događaji zapravo fizički, i otud premise, u ontološkom smislu, ilmiciraju monizam i materijalizam. Međutim, premisa c) takođe podrazumeva da nije moguće predvideti i objasniti mentalne događaje striktnim zakonima, što implicira (nomološku) nesvodivost mentalnog na fizičko, te ovo gledište s

pravom zasluđuje da se nazove neredukcionističkim materijalizmom, odnosno, anomičkim monizmom.¹⁰

Ali kako je moguć neredukcionistički karakter mentalnog ako monizam implicira upravo suprotno? Dejvidsonov odgovor opet leži u intenzionalnom karakteru objašnjenja, odnosno u činjenici da stvari mogu biti opisane na različite načine. Pošto su mentalni događaji identični sa fizičkim, oni mogu da budu opisani terminima karakterističnim za ovu vrstu događaja. To, ipak, ne znači da ne mogu da budu opisani mentalnim terminima. Dejvidson zastupa i jaču tezu da su zapravo „događaji mentalni samo ako su tako opisani“ (Davidson, 1980/1970: 215). Tezu o različitim načinima opisivanja Frenk Džekson (F. Jackson) je nazvao gledištem o „dva jezika“. Po Džeksonu, ona vodi u jaku autonomiju zato što bez obzira na broj fizičkih informacija, odnosno fizikalističkih opisa o tome kako funkcioniše mentalno, iz njih nije moguće do kraja izvesti priču o psihološkom aspektu, odnosno, ona pokazuje da „fizička priča nije čitava priča“ (Jackson, 1996: 382).

Dejvidson posebno naglašava važnost svog gledišta za društvene nauke, jer ako događaji opisani u terminima želja, verovanja i delovanja, odnosno intencionalnosti, imaju obeležje nomološke nesvodivosti to onda znači da njihovo praktikovanje nije zavisno od egzaktnih nauka, odnosno da se one mogu razvijati krajnje autonomno. To bi ujedno značilo da bi društvene nauke mogle da nastave da se oslanjaju na psihološki vokabular bez obzira na razvoj i tok istraživanja, na primer, neuronauke koja bi ponudila alternativna objašnjenja u terminima moždanih procesa. Dejvidson kaže sledeće:

Ukoliko sam u pravu, nomološka nesvodivost psihološkog znači da ne možemo očekivati da se društvene nauke razvijaju na sasvim paralelan način sa fizičkim naukama, niti možemo očekivati da one ikada budu u stanju da objasne i predvide ljudsko ponašanje sa onom vrstom preciznosti koja je, u principu, moguća kada je reč o fizičkim fenomenima. To ne znači da postoje neki događaji koji su sami po sebi neobjašnjivi ili ih nije moguće predvideti. Događaji se odupiru inkorporiranju u zatvoreni deterministički sistem jedino kada su opisani vokabularom misli i delovanja. Isti ti događaji, opisani

¹⁰ Za argument u prilog anomičnog monizma videti Davidson (1980/1970) i Davidson (1980/1974: 231).

odgovarajućim fizičkim terminima jednako su podložni predviđanju i objašnjenju kao i bilo koji drugi.

(Davidson, 1980/1974: 230)

Ostaje, međutim, pitanje da li društvene nauke ili, specifičnije, teorija racionalnog izbora može da se osloni na koncept intencionalne uzročnosti, odnosno da li argument u prilog anomičkog monizma osigurava drugi uslov za racionalno objašnjenje postupaka. Svakako pada u oči da ono što se tvrdi drugim uslovom (da mentalna stanja uzrokuju postupke, da su kao razlozi uzroci) figurira kao premisa a) u argumentu iz koga je izveden zaključak u prilog anomičkog monizma. Međutim, problem u vezi sa intencionalnom uzročnošću javlja se ako se zajedno sa monizmom prihvati teza o „dva jezika“. U tom slučaju Dejvidson zastupa neku vrstu epifenomenalizma u filozofiji duha, jer bi striktno gledano materijalistički monizam implicirao da postoji samo nomička vrsta uzročnosti, što se eksplicitno i tvrdi premisom b) Pošto je nešto mentalni događaj samo ako je tako opisano, onda iz toga proizlazi da je mentalno kauzalno inertno. To ujedno znači i da bi premisa a) morala da bude odbačena, a zajedno sa njom i ideja o razlozima kao uzrocima, bar onakva kakvom je vidi Dejvidson.¹¹ Dejvidsonov odgovor na kritiku koja je ukazala na epifenomenalističku crtu anomičkog monizma bio je da su:

¹¹ Ovde bi trebalo dodati da nije jedino premisa a) ta koja se može dovesti u pitanje. Naime, premisa b), bar kad je o kauzalnosti reč, počiva na nekoj vrsti tada dominantnog hempelovskog nomološko-deduktivnog objašnjenja po kome se posledica dedukuje iz opisa antecedentnih uslova i navođenja određenog zakona. Kasniji razvoj filozofije nauke, posebno u onom delu koji se tiče objašnjenja, daje za pravo da se tvrdi upravo suprotno – da je samo obeležje kauzalnosti to koje određuje neki tip objašnjenja. Drugim rečima, ako različiti tipovi kauzalnosti važe u različitim domenima, onda to sa sobom povlači kauzalni pluralizam, odnosno različite tipove objašnjenja, kauzalnih zakona i kauzalnih relacija (Cartwright, 2007: 44). Čini se da bi teza o kauzalnom pluralizmu mogla da bude pravac za izlazak iz teškoća karakterističnih za anomički monizam. Problem sa premisom c) je što ona istovremeno implicira i psiho-fizički identitet i anomičnost mentalnog. S obzirom na ovu dvostrukost Dejvidsonu je ostala jedino mogućnost da tvrdi token-token identitet mentalnih i fizičkih događaja, jer bi nomičnost podrazumevala type-type identitet u smislu instanciranja nekog zakona i u tom slučaju bi anomičnost mentalnog morala da otpadne. Nežgodna posledica ovakvog gledanja na stvari je što nam ono ništa ne kazuje o odnosu mentalnog i fizičkog, osim da mentalna i fizička svojstva nisu iste prirode. Kim, koji je i formulisao ovaj prigovor, smatra da bi onaj ko tvrdi premisu c) morao da ponudi pozitivnu priču o tome na koji način su mentalna i fizička svojstva povezana, kao i objašnjenje zašto je to tako (Kim, 1998: 5).

Događaji ti koji imaju moć da menjaju stvari, a ne naši različiti načini da ih opišemo. Pošto činjenica da je neki događaj mentalan, što znači da može da bude opisan psihološkim rečnikom, ne menja ništa po pitanju uzroka i posledica tog događaja, nema nikakvog smisla pretpostavka da njegovo opisivanje psihološkim rečnikom može da otuđi od njega [kauzalnu] moć.

(Davidson, 2003: 12)

Ovim stavom Dejvidson je zapravo negirao tvrdnju da zastupa epifenomenalističko gledište, jer su mentalni događaji ti koji su uzročno delotvorni. Slično gledište zastupa i Majkl Smit (M. Smith) kada kaže da ukoliko neki par verovanja i želje može da objasni neko delovanje, onda je prirodno da se pretpostavi kako je sam razlog „psihološki realan“ (Smith, 1994: 96). Međutim, ako je intencionalna kauzalnost zaista realna i operativna onda je odbranjen drugi uslov, ali i uvedena neka vrsta kauzalnog dualizma koja je u suprotnosti kako sa premisom b) za anomički monizam, tako i sa samom idejom monizma. U tom slučaju bi Dejvidsonovo stanovište pre moglo da bude označeno kao gledište koje je on nazvao „anomičkim dualizmom“. U svakom slučaju moralo bi da se odustane ili od specifičnih obeležja intencionalne kauzalnosti ili od ideje monizma. Čitava priča o anomičkom monizmu evocirana je kako bi se obezbedila podrška za drugi uslov racionalnog objašnjenja koji tvrdi intencionalnu kauzalnost. Ako se uzmu u obzir primedbe kojima je ovo stanovište izloženo čini se da anomički monizam u tom pogledu pruža rđavu uslugu. Umesto da posluži kao podrška za drugi uslov izgleda da anomički monizam implicira ili epifenomenalizam (teza o dva jezika), ili ako se to odbaci na način na koji je Dejvidson učinio realističkim gledanjem na mentalnu uzročnost, neku vrstu dualizma (barem kauzalni dualizam), koja je onda u suprotnosti sa monizmom. Da bi teza o monizmu bila održiva trebalo bi odustati bar od jednog tipa kauzalnosti, ako je reč o materijalizmu, onda od toga da su mentalna stanja uzročno delotvorna. I konačno, čak i ako se pristane na ovu vrstu monizma, anomičnost mentalnog sugerise da sama teorija nema nikakvu eksplanatornu vrednost bar kada je reč o prirodi odnosa između mentalnog i fizičkog. Srećom, zadatak preduzetog istraživanja nije da se u potpunosti odbrani dejvidsonovska verzija anomičkog monizma, već da se pokaže u kojoj meri ona podržava pretpostavku kauzalnosti u kontekstu racionalnosti postupaka.

Izgleda da dobar deo problema nastaje zato što u razmatranju problema mentalne kauzalnosti oblasti filozofije delovanja i filozofije duha nisu dovoljno razgraničene, čemu je u dobroj meri doprineo i sam Dejvidson. Naime, premise u prilog anomičkog monizma tako su formulisane da imaju istovremeno implikacije i za oblast ljudskog delovanja i za prirodu odnosa između duha i tela. Otud je neophodno nekoliko pojmovnih razgraničenja koja su karakteristična za svaku od ovih oblasti. Najpre, Dejvidson pravi jasnu razliku između toga da jedan događaj uzrokuje neki drugi (mentalni uzrokuje fizički i obrnuto) i kauzalnih pojmova koje koristimo kako bismo opisali ove događaje. Čini se da je sa ovom distinkcijom sve u redu. Međutim, implikacije ove distinkcije nisu iste u filozofiji delovanja gde se neko delovanje koje je po Dejvidsonu u krajnoj liniji telesni pokret, objašnjava kauzalnom ulogom mentalnih stanja (želja i verovanja) i filozofiji duha gde treba uzročno objasniti odnos između mentalnog i fizičkog, koje ne podrazumeva ljudsko delovanje, već određene moždane procese i mentalna stanja (i tek izvedeno telesni pokret). U prvom slučaju se pitamo koje su karakteristike mentalne uzročnosti kada je reč o objašnjenju ljudskih postupaka, i tada govorimo o intencionalnoj uzročnosti a u drugom koje su karakteristike mentalne uzročnosti u slučaju objašnjenja odnosa mentalnih stanja i njihove fizikalne osnove (to objašnjenje duguje svako ko ne zastupa neku verziju krajnjeg dualizma u filozofiji duha). Zamagljivanje ove razlike, pogotovo kada se radi o kritici anomičkog monizma iz perspektive redukcionističkog materijalizma, proizlazi iz nedovoljno jasnog razgraničenja ove dve oblasti, kao i uloge mentalne kauzalnosti i mentalnih termina u svakoj od njih.

Da bi se objasnila oblast ljudskog delovanja, bar onakva kakvom je vidi Dejvidson, neophodno je uvesti dodatnu razliku između perspektive prvog lica i perspektive trećeg lica. Racionalno objašnjenje, po Dejvidsonu, podrazumeva uzimanje u obzir obe perspektive. Prethodno ustanovljena razlika intencionalne kauzalnosti i kauzalnih pojmova podrazumeva da iz perspektive trećeg lica mi na određeni način opisujemo postupak, ali taj opis je uzročno objašnjenje upravo zato što je osoba čiji se postupak objašnjava zaista imala odgovarajuće želje i verovanja. Ona bi na pitanje zašto je uradila datu stvar mogla iz perspektive prvog lica da odgovori – „Zato što sam želela to-i-to“ ili „Zato što sam verovala to-i-to“. Čini se da bi, s

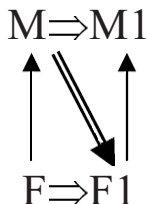
obzirom da podrazumeva obe perspektive, Dejvidsonovo stanovište u filozofiji delovanja moglo da bude označeno kao neeliminativistički bihejviorizam. Bihejviorizam zato što o onome šta osoba želi i veruje zaključujemo na osnovu njenih telesnih pokreta, neeliminativistički zato što to ne znači da su mentalna stanja irelevantna za objašnjenje, već upravo suprotno, da su ne samo relevantna nego i kauzalno delotvorna. U suprotnom imali bismo objašnjenje ponašanja, ali ne i ljudskog delovanja, odnosno postupak ne bi mogao da bude objašnjen kao racionalan. Zapravo bi to podrazumevalo neku vrstu eliminativizma, jer čak i ako bi želje i verovanja figurirala u objašnjenju, uzročna veza više ne bi bila neophodna (tačnije odbacuje se pretpostavka da je mentalna uzročnost nešto realno, što u krajnoj instanci vodi eliminisanju i samih mentalnih stanja). Da bi se izbegle ove posledice, Dejvidson smatra da se postupak može objasniti iz perspektive trećeg lica, ali da bi imao smisla mora da se pretpostavi da je osoba, fenomenološki gledano, imala odgovarajuće želje i verovanja i da su upravo one dovele do postupka tj. bile kauzalno efektivne. Otud realizam po pitanju želja i mentalne kauzalnosti. Kada se nekom delatniku pripisuju verovanja, želje ili druga slična mentalna stanja, onda to, po Dejvidsonu, nužno podrazumeva operisanje pojmovima koji su delom određeni strukturom verovanja i želja samog delatnika i otud je perspektiva prvog lica neizbežna. Ljudski postupci jesu samo telesni pokreti, ali da bi moglo da im se pripíše svojstvo racionalnosti, neophodno je da budu uzrokovani nekim mentalnim stanjima.¹² Ova stanja su nesvodiva upravo zbog karaktera dostupnosti u prvom licu. Ali to ne znači da treba ostati samo na fenomenološkoj ravni. Ovaj plan tek dopunjen perspektivom trećeg lica biva kompletiran jer je upravo telesni pokret najbolje svedočanstvo da su određena mentalna stanja bila kauzalno delotvorna. Dakle, u oblasti filozofije delovanja termini koji figuriraju u racionalnom objašnjenju dobijaju svoj smisao na pozadini realizma u pogledu mentalnih stanja i njihove uzročnosti.

¹² Dženifer Hornsbi zamera Dejvidsonu što uopšte uključuje perspektivu trećeg lica, odnosno ono što je nazvano Dejvidsonovim bihejviorizmom, jer ona podrazumeva zakonitost (premissa b)) i mogućnost predviđanja, što je u suprotnosti sa anomičnošću. Ona takođe smatra da tip kauzalnosti koji je karakterističan za ovu perspektivu isključuje „unutrašnje sadržaje delatnika na koje se oslanjamo kada pružamo objašnjenja postupaka“ i zbog toga je odbacuje (Hornsby, 2003: 168).

Činjenica da u premisama u prilog anomičkog monizma, odnosno u filozofiji duha, ne figurira perspektiva prvog lica trebalo bi da bude jasan pokazatelj o različitosti domena i tipova objašnjenja u svakom od njih. Ovo je još očiglednije u svetlu činjenice da su upravo argumenti iz perspektive prvog lica gotovo redovno bili korišćeni kako bi se ukazalo na nesvodivost mentalnih fenomena na fizička svojstva. Dejvidsonov monizam u filozofiji duha ogleda se u tome da su mentalni događaji u isto vreme fizički događaji. On dodatno podrazumeva da između mentalnih i fizičkih događaja postoji odnos supervinijencije i da neurološki događaji uzrokuju mentalne događaje (zaključak o monizmu na osnovu premisa a) i b)). Relacija supervinijencije, grubo gledano, podrazumeva da ukoliko su mentalne karakteristike zavisne od fizičkih i ukoliko postoje dva mentalna događaja, M i M' , oni ne mogu da se razlikuju u mentalnom pogledu ukoliko u svojoj osnovi imaju fizičke događaje F i F' koji su u svakom pogledu slični. Drugim rečima, nešto ne bi moglo da se promeni u mentalnom pogledu a da se ne promeni i u fizičkom (Davidson, 1980/1970: 214). Pod pretpostavkom supervinijencije moguće je takođe tvrditi da je „svaki mentalni događaj koji je kauzalno povezan sa fizičkim događajem zapravo fizički događaj“ (isto: 224). Ali ako tako stoji stvar sa kauzalnošću, onda za razliku od upotrebe mentalnog vokabulara u oblasti filozofije delovanja, u filozofiji duha jedino što preostaje jeste mentalistički jezik kojim se opisuju izvesni događaji, jer je kauzalnost određena fizikalistički. Jedini izlaz koji preostaje Dejvidsonu u pravcu intencionalne uzročnosti jeste anomičnost mentalnog. Zato psiho-fizički identitet, po Dejvidsonu, nije nomološkog karaktera, odnosno identitet tipova (*type-type identity*), već identitet pojedinačnih slučajeva (*token-token identity*). Međutim, problem sa identitetom pojedinačnih slučajeva ogleda se u tome što je ovakvo jedno stanovište samo na korak od redukcionističkog materijalizma i što izgleda da tek u njegovim okvirima može da bude sasvim koherentno. Naime, ako se odustane od pretpostavke o identitetu pojedinačnih slučajeva, onda se u skladu sa premisom b) može ustanoviti identitet svojstava ili tipova koji je nomičkog karaktera, što onda za uzvrat objašnjava kauzalne moći fizičkih svojstava i relaciju supervinijencije.

Kim (J. Kim) je ponudio argument koji bi na pretpostavkama supervinijencije, monizma (nomološke zatvorenosti fizičkog) i uzroč-

nog delovanja fizičkih svojstava koje, grubo gledano, odgovaraju pretpostavkama Dejvidsonove filozofije duha, objasnio status mentalne kauzalnosti. Ovaj argument nazvao je argumentom isključivanja (*exclusion argument*) i njegov zadatak je da ponudi rešenje za problem isključivanja. Problem isključivanja grafički je prikazan crtežom 1.

Crtež 1: Problem isključivanja (Preuzeto iz: Block, 2003: 135)

Ako se ima u vidu da u grafikonu M označava mentalno svojstvo koje svojim instanciranjem uzrokuje drugo mentalno svojstvo M1, da svako od mentalnih svojstava ima svoju fizičku osnovu na kojoj počiva odnos supervinijencije (F i F1), vertikalna strelica označava relaciju supervinijencije, a horizontalna relaciju uzrokovanja, onda se problem isključivanja može formulisati na sledeći način:

1. Pretpostavimo da instanciranje svojstva M uzrokuje instanciranje nekog drugog svojstva M1.
2. M1 ima fizičku osnovu odnosa supervinijencije F1.
3. M1 je u tom slučaju instancirano zato što je (a) *ex hypothesi*, M uzrokovalo da M1 bude instancirano, odnosno zato što je (b) F1, fizička osnova odnosa supervinijencije bila tom prilikom instancirana.

Prvim stavom ustanovljava se određeni tip mentalne kauzalnosti (mentalna-mentalna kauzalnost) i taj stav je ujedno pretpostavka koju Kim želi da ospori. Drugim se tvrdi da ukoliko ima odnosa supervinijencije, onda to znači i da mentalno svojstvo ima svoju fizičku osnovu, u ovom slučaju instancirano svojstvo M1, osnovu F1. Problem isključivanja koji sledi iz prva dva stava prikazan je trećim stavom koji kaže da je M1 istovremeno uzrokovano instanciranjem mentalnog svojstva M i fizičke osnove F1. Problem isključivanja sastoji se u tome da bi ukoliko se M i F1 shvate kao mentalna i fizička svojstva, svojstvo M1 bilo predeterminisano ili dvostruko uzrokovano, jer bi instanciranje bilo jednog bilo drugog svojstva bilo

samo po sebi dovoljno da M1 bude instancirano. Postojala bi, dakle, dva podjednako valjana objašnjenja mentalne kauzalnosti koja bi se istovremeno pozivala na instanciranje različitih svojstava. Kim smatra da problem isključivanja nije moguće rešiti u okvirima neredukcionističkog materijalizma. Neredukcionistički materijalista suočava se sa sledećom dilemom – ili prihvata tezu o uzročnoj ulozi mentalnog i u tom slučaju zastupa neku vrstu emergentizma (M uzrokuje F1), što je u grafikonu prikazano dijagonalnom strelicom, ili odbacuje tu tezu i brani određenu vrstu epifenomenalizma (tačnije prihvata redukcionizam). Kimov argument isključivanja usmeren je na to da pokaže kako prva alternativa nije realna opcija, tako da ostaje izbor da se prihvati epifenomenalizam tj. redukcionistički materijalizam. Ovaj drugi izbor, međutim, ima tu prednost što mentalnu kauzalnost objašnjava kauzalnim moćima fizičkih svojstava, a na tim osnovama onda i relaciju supervinijencije. Princip isključivanja počiva na sledećim pretpostavkama:

4. M je uzrokovalo M1 uzrokujući F1. Time je u datom slučaju M uzrokovalo instanciranje M1.

5. M takođe ima fizičku osnovu supervinijencije F.

Stavom četiri se pretpostavlja neka vrsta emergentizma, jer mentalno svojstvo uzročno deluje na neko fizičko svojstvo F1. Time bi se izbegao problem dvostruke uzrokovanosti, ali je to takođe teza koju Kim želi da ospori. Za razliku od početne teze (1), sada se tvrdi da mentalna svojstva mogu da uzrokuju fizička (mentalna-fizička kauzalnost). Time se zapravo tvrdi da mentalna-mentalna kauzalnost u uslovima supervinijencije počiva na mentalno-fizičkoj kauzalnosti. Međutim, stavom pet se konstatuje da i mentalno svojstvo M koje bi trebalo da je uzročno delotvorno ima sopstvenu osnovu odnosa supervinijencije F. Ali ako instanciranje svakog od mentalnih svojstava podrazumeva instanciranje korelativnih osnova supervinijencije, onda iz toga proizlazi da:

6. F uzrokuje F1, M je supervinijentno u odnosu na F i M1 u odnosu na F1.

7. Kauzalne relacije M–M1 i M–F1 su prividne relacije, koje zapravo počivaju na istinskom kauzalnom procesu koji polazi od F i završava se sa F1. (Stavovi 1–7 navedeni prema: Kim, 1998: 41–47).

Princip isključivanja podrazumeva da, ukoliko instanciranje svojstva F uzrokuje F1, onda, kako to Kim voli da kaže, ne preostaje nikakav kauzalni posao za mentalno svojstvo M. Redukcionistički materijalista tako može da tvrdi identitet mentalnih i fizičkih svojstava, odnosno na mentalnu kauzalnost može da gleda kao na poseban slučaj fizičke kauzalnosti. Rečeno primerom, kao što neka pilula nema svojstvo da uspavljuje povrh svog hemijskog sastava, isto tako ni mentalno svojstvo M1 nije neko svojstvo koje se može identifikovati povrh fizičkih svojstava F–F1. Kim zaključuje da „ukoliko je mentalno svojstvo M identično sa fizičkim svojstvom F, onda ima samo jedno realno postojeće svojstvo, a ne dva, i kauzalne moći M su identične sa moćima F“ (Kim, 1993: 171). Za razliku od Dejvidsonovog identiteta mentalnih i fizičkih događaja, ovo dalje implicira identitet tipova (*type-type identity*). Iako se čini da je dejvidsonovski monizam time učinjen koherentnijim, postavlja se pitanje koja je cena za to plaćena u pogledu filozofije delovanja, kao i koje su implikacije ovog gledišta po pitanju društvenih nauka.

Prisećanja radi, pošlo se od toga da zarad sticanja uvida u to šta se podrazumeva pod mentalnom kauzalnošću oblasti filozofije duha i filozofije delovanja treba jasno razgraničiti kako bi se razjasnila uloga mentalne uzročnosti i mentalnih termina u svakoj od njih. Izazov redukcionističkog materijalizma sastoji se u tezi da na neredukcionističkim pretpostavkama nije moguće objasniti kauzalnu efikasnost mentalnih događaja. Međutim, kada je kauzalna efikasnost na redukcionističkim pretpostavkama jednom objašnjena, onda više nema potrebe za specifičnim mentalnim svojstvima, odnosno za onim što se naziva intencionalnom kauzalnošću. Iako se ovaj argument odnosi prvenstveno na filozofiju duha, on ima svoje implikacije i u filozofiji delovanja, odnosno za racionalno objašnjenje. Ukoliko se ospori uzročna delotvornost mentalnog, onda je eliminativistički biheviorizam u filozofiji delovanja prirodni produžetak redukcionističkog materijalizma u filozofiji duha. Međutim, redukcionistički materijalizam bi u tom slučaju trebao da ponudi opravdanje za adekvatnost ovog tipa objašnjenja u filozofiji delovanja. Drugim rečima, ako se redukuju mentalna svojstva i eliminiše intencionalna uzročnost, redukcionistički materijalista trebao bi da objasni zašto je objašnjenje ljudskog delovanja po modelu neurološki procesi-telesni pokret adekvatnije od objašnjenja u terminima želja i verovanja kao uzroka ili razloga.

Kim smatra da se proširenje redukcioniističkog materijalizma na filozofiju delovanja i objašnjenje ljudskih postupaka takođe može sprovesti zahvaljujući argumentu isključivanja. Naime, za neki postupak, na primer, uzimanje čaše sa vodom, može se ponuditi objašnjenje u svetlu želja i verovanja kao razloga, ali i paralelno objašnjenje koje bi kauzalni lanac koji dovodi do telesnog pokreta pratilo sve do određenog događaja u centralnom nervnom sistemu, odnosno do aktiviranja neurona. U tom slučaju jedno objašnjenje postupka se poziva na određeno stanje neurona kao uzrok telesnog pokreta, a drugo na postojanje želje. Ako se pretpostavi da između želje da se uzme čaša vode i određenog stanja neurona postoji odnos supervinijencije, onda se i u oblasti filozofije delovanja javlja problem isključivanja. Pošto je argument isključivanja primenjiv i na filozofiju delovanja, Kim se pita zašto neko neurološko stanje nije „kandidat, i to bolji kandidat (za objašnjenje), kao uzrok pokreta noge?“ (Kim, 1995: 133).

Međutim, čitav problem sa primenom argumenta isključivanja u oblasti filozofije delovanja je to što njen primarni zadatak nije da se objasni sam telesni pokret na primer, pokret noge, već telesni pokret koji se računa kao ljudsko delovanje. Argument isključivanja je slep za razliku između objašnjenja ponašanja u smislu telesnog pokreta i telesnog pokreta u smislu delovanja. Drugim rečima, ma koliko se redukcioniistički materijalizam činio ubedljivim u oblasti filozofije duha, cena koju mora da plati u oblasti ljudskog delovanja je previsoka, jer se zajedno sa eliminacijom intencionalne uzročnosti odstranjuje mogućnost specifično ljudskog delovanja, a time i pretpostavka da je delovanje racionalno.

Objašnjenje u duhu redukcioniističkog materijalizma nije bolji kandidat od racionalnog objašnjenja u svetlu želja i verovanja kao razloga zato što ono uopšte ne može da objasni postupke kao racionalne. U tom smislu je ono samoporažavajuće, odnosno samo diskvalifikuje sopstvenu kandidaturu za objašnjenje racionalnog delovanja. Uz svu privlačnost redukcioniističkog materijalizma u filozofiji duha, ostaje da se zaključi kako ovo stanovište ne nudi bolje objašnjenje ljudskog delovanja od racionalnog objašnjenja koje se zasniva na intencionalnoj uzročnosti, jer nije u stanju da očuva pretpostavku racionalnosti.

Duže zadržavanje na drugom uslovu za racionalne postupke bilo je neophodno zbog njegovog centralnog značaja. Već je sugerisano da prvi uslov ima smisla jedino na pozadini uzročnih moći

mentalnih stanja. Slično tome, treći uslov – da mentalna stanja uzrokuju postupke na pravi način – nema nikakvog smisla ukoliko se ne odbrani teza o intencionalnoj kauzalnosti. Međutim, jednom kada je drugi uslov odbranjen, treći uslov je neophodan zato što je moguće da uslovi intencionalnosti i kauzalnosti budu zadovoljeni, a da ipak dođe do „koincidencija drugog reda“. Moguće je, naime, da odgovarajuće želje i verovanja budu razlozi za postupak, da ga uzrokuju, ali da ga ne uzrokuju na pravi ili ispravan način. Prilikom objašnjenja uslova intencionalnosti sugerisano je da mentalna stanja mogu da uzrokuju neki postupak na pogrešan način, odnosno da dovedu do neželjene posledice. Ovde se, međutim, radi o tome da postupak zaista dovodi do željene radnje, ali da je pravi razlog zašto je do radnje došlo neki drugi kauzalni lanac događaja. Ovaj uticaj alternativnih kauzalnih događaja u literaturi se naziva devijantnim kauzalnim lancima. Treći uslov trebalo bi da isključi ovakvu vrstu kauzalnih lanaca i zato se može nazvati uslovom nedevijantnosti.

Uticaj devijantnih kauzalnih lanaca može se pokazati sledećim primerom. Zamislimo mladića koji žarko želi da stupi u kontakt i razgovara sa devojkom u koju je zaljubljen. Saznavši da će ona biti prisutna na večernjoj zabavi odlučuje da se sa njom upozna. Međutim, te večeri u njenom prisustvu on nije u mogućnosti da izusti ni reč i s obzirom da je stidljiv jako se zacrveni u licu. Devojka mu prilazi i pita ga zašto je tako pocrveneo i priča dobije srećan završetak. U navedenom primeru mladić je, dakle, imao određene želje i name-re koje su dovele do željene radnje (da se upozna i razgovara sa devojkom), ali istinski razlog zašto je do toga došlo je njegova stidljivost, odnosno činjenica da je pocrveneo u devojčinom prisustvu. Problem je u tome što se s obzirom na uticaj devijantnih kauzalnih faktora, ne može reći da je ostvarenje želje bilo intencionalno. Mladić svakako nije nameravao da se zacrveni u devojčinom prisustvu.

Dejvidson određuje problem devijantnih kauzalnih lanaca na sledeći način:

Ako delatnik radi X intencionalno, onda je njegovo činjenje stvari X prouzrokovano njegovim stavovima koji racionalizuju X. Ali zbog mogućnosti nepredviđenih kauzalnih lanaca ne možemo da kažemo da ako stavovi koji bi racionalizovali X uzrokuju da delatnik uradi X, onda on intencionalno radi X.

(Davidson, 1980/1973: 79)

A rešenje za problem devijantnih kauzalnih lanaca po Dejvidsonu se sastoji u tome da se uz prva dva uslova doda treći koji kaže da postupak, ukoliko je racionalan, treba da bude uzrokovan na pravi način:

Problem je u tome da nije bilo koja kauzalna veza između stavova koji racionalizuju i željene posledice dovoljna da garantuje da je dolaženje do željene posledice bilo intencionalno. Kauzalni lanac mora da sledi ispravan put.

(Davidson, 1980/1973: 78)

Sam Dejvidson nije bio u potpunosti zadovoljan ovom formulacijom, ali mu se činilo da bi cena koja bi morala da se plati kako bi se izbegla neinformativnost bila neka vrsta cirkularnosti.

Konačno, treba istaći da su uslovi intencionalnosti, kauzalnosti i nedevijantnosti, nužni, ali ne i dovoljni za pripisivanje racionalnosti postupcima. Razlog zašto je to tako leži u prethodno istaknutoj anomičnosti mentalnog. Da bi uslovi za racionalne postupke bili nužni i dovoljni bilo bi neophodno da veza između razloga i postupka instancira neki strogi zakon. To bi podrazumevalo da će kad god neka osoba ima određene želje i verovanja, i kada su zadovoljeni neki dodatni karakteristični uslovi, ona postupiti na određeni način. Dejvidson smatra da ne postoje ozbiljni zakoni koji bi na taj način objašnjavali ljudske postupke. Da bi se uvidelo zašto je to tako najbolje je, ukratko, uporediti Dejvidsonovo shvatanje racionalnog objašnjenja sa Hempelovim (C. G. Hempel) koje počiva na instanciranju zakona. Hempel, naime, smatra da se objašnjenje racionalnog delovanja može specifikovati sledećom shemom:

Osoba O je bila u situaciji tipa C.

O je racionalni delatnik.

U situaciji tipa C svaki racionalni delatnik će uraditi X.

Dakle, osoba O je uradila X.

(Prema: Hempel, 1965: 471)

Prva premisa po Hempelu podrazumeva da je osoba imala određene želje i verovanja. To je tačka od koje polaze kako on, tako i Dejvidson. Međutim Hempel drugom premisom uvodi dodatnu pretpostavku da je osoba racionalni delatnik. Po njemu, ovu pretpostavku treba shvatiti u deskriptivno-psihološkom smislu. Kada za nekoga

kažemo da je racionalan to znači da poseduje neku vrstu dispozicije da u određenim uslovima postupi na određeni način. Mada pripisivanje racionalnosti podrazumeva da će osoba postupiti na određeni način u određenoj situaciji, za ovu situaciju je, po Hempelu, karakteristično upravo da osoba ima odgovarajuća verovanja i odgovarajuće ciljeve. On kaže kako „pripisati nekoj osobi određeno verovanje ili cilj koji ima u vidu implicira da će se ta osoba u izvesnim okolnostima ponašati na način koji ukazuje na njena verovanja i ciljeve koje ima u vidu, ili je za njih simptomatičan“ (Hempel, 1965: 473). Treća premisa je empirijska generalizacija kojom se konstatuje na koji način će racionalni delatnik postupiti u datom tipu situacije. Ova premisa ukazuje da je racionalno objašnjenje s obzirom na instanciranje zakona nalik tipičnom naučnom objašnjenju, tačnije da odgovara nomološko-deduktivnoj shemi. Do *explanandum*a (postupak X) se dolazi dedukcijom koja se izvodi iz opisa antecedentnih stanja i specifikacije određenog zakona. Hempelovo shvatanje racionalnog objašnjenja tako se u najvećoj meri približava zahtevu da teorija racionalnog objašnjenja bude izgrađena na naučnim osnovama.

S obzirom da oko prve premise postoji slaganje, Dejvidson je svoju kritiku Hempelovog shvatanja racionalnog delovanja usmerio na drugu i treću premisu. Dejvidson smatra da objašnjenje u terminima racionalnosti, kako je to pretpostavljeno drugom premisom, nema nikakvu eksplanatornu snagu zato što se karakteristika racionalnosti određuje upravo ustanovljavanjem nekog zakona u skladu sa kojim delatnik postupa (Davidson, 2004: 110–11). Pretpostavka racionalnosti time gubi bilo kakav empirijski sadržaj. Jedina empirijska generalizacija koja figurira u objašnjenju jeste da je određena osoba imala određene želje i verovanja. Hempel je pokušao da pokaže da pretpostavka racionalnosti nije prazna dodatnim tvrdnjama da je empirijsko pitanje to da li su ljudi uvek na visini zahteva racionalnosti ili ponekad propuštaju da postupe racionalno, da li je racionalnost crta njihovog karaktera itd. Međutim, Dejvidson smatra da ove dodatne pretpostavke dovode u pitanje opštost koja se zahteva za racionalno objašnjenje. Ukoliko neko poseduje, a neko ne poseduje datu crtu karaktera, ukoliko je jedna ista osoba ponekad na visini zahteva racionalnosti, a ponekad propušta da se ponaša racionalno, onda racionalnost ne može da bude pretpostavka koja važi za sva racionalna objašnjenja.

Ključna meta Dejvidsonove kritike je, ipak, treća premisa jer se njome dovodi u pitanje anomičnost kao specifično obeležje mentalnog, odnosno društvenih nauka koje svoju autonomiju duguju tom obeležju. Prema Dejvidsonovom gledištu, glavna tačka neslaganja između njega i Hempela sastoji se u tome na koji način su zakoni uključeni u racionalno objašnjenje. On razlikuje dva smisla po kojima se može reći da su zakoni uključeni u ovaj tip objašnjenja. Prvi, slabi smisao, podrazumeva da ukoliko A uzrokuje B onda moraju da postoje opisi A i B koji pokazuju da A i B potpadaju pod neki zakon. Ovaj smisao je slab zato što se prilikom objašnjenja delovanja možemo pozvati na razloge, odnosno na uzročnu vezu, a da ne znamo koji je zakon uključen u samo objašnjenje. Dovoljna je pretpostavka da neki takav zakon postoji. Jači smisao podrazumeva da kauzalne relacije uključuju striktno zakone, odnosno ono što Dejvidson naziva nomološkim karakterom uzročnosti.

Kada je reč o racionalnom objašnjenju, Dejvidson prihvata prvi smisao uključenosti zakona, a odbacuje drugi. On smatra da ako u racionalnom objašnjenju prihvatimo vrstu zakonitosti koju zahteva nomološko-deduktivni pristup, onda se sam zakon ispostavlja kao pogrešan. Naime, ljudi često ne uspevaju da urade stvari koje su u skladu sa željenim ciljevima, niti da urade sve ono za šta veruju da je neophodno da bi se do tog cilja došlo. Ako postoji bilo kakva vrsta zakonitosti, onda ona ima svoje važenje za određene individue u određenim trenucima, a ne za sve ljude kako je to pretpostavljeno Hempelovom shemom. Razlika bi bila sledeća: u prvom slučaju zakon bi glasilo da ukoliko bi u određenom trenutku gospodin X imao želju da ode u bioskop i verovao da će zahvaljujući odeđenim radnjama dospeti tamo, onda bi gospodin X obavio te radnje, dok bi u drugom objašnjenju postupka podrazumevalo da ako gospodin X ima određene želje i verovanja i ako svaka osoba koja ima date želje i verovanja, na primer cilj da ode u bioskop i verovanje kako da tamo stigne, ide u bioskop, onda će i gospodin X otići u bioskop. S obzirom da se ne može očekivati da ljudi uvek postupaju u skladu sa navedenim zakonom, tačnije češće se dešava upravo suprotno, čini se da je prvi vid uključenosti zakona znatno primereniji objašnjenju racionalnih postupaka. Ovaj argument s jedne strane uključuje zakonitost, ali s druge strane ne govori u prilog mogućnosti neke naučne psihologije koja bi se zasnivala na nomološko-deduktivnim pretpos-

tavkama. Dejvidson navodi sledeći primer koji bi trebalo da ukaže na razliku između njegovog i Hempelovog gledišta, a koji ujedno ukazuje na značaj metodološkog individualizma u kontekstu racionalnog objašnjenja. Zamislimo da treba da ponudimo neka buduća predviđanja na osnovu objašnjenja da je Džerald Ford (Gerald Ford) napravio kompromis u pogledu energetske zakona kako bi stekao što više glasova. Hempelovski i dejvidsonovski shvaćena racionalna objašnjenja pružaju dve opcije:

Ako je pretpostavka racionalnosti važan empirijski zakon, onda dato objašnjenje Fordovog postupka treba da nam kaže šta (uslovno) da očekujemo od svih ljudi. Ali ako sam ja u pravu, ono nam samo kazuje šta (uslovno) da očekujemo od Džeralda Forda. Jer ono što sam ja predložio jeste da su relevantne generalizacije samo one koje izražavaju dispozicije kao što su želja da se stekne što više glasova ili verovanje da će kompromis u pogledu energetske zakona doneti naklonost glasača. Meni se čini da je stvar tu jasna – to što imamo objašnjenje Fordovog postupka kazuje nam puno toga o njemu, ali skoro ništa o ljudima uopšte.

(Davidson, 1980/1976: 273–74)

U ovom radu Dejvidsonovom gledištu bila je posvećena posebna pažnja zato što je on ponudio verziju racionalnog objašnjenja koja kombinuje zdravorazumske pretpostavke sa naučnim tipom objašnjenja. Njegovo gledište je utoliko važno što predstavlja neku vrstu srednjeg puta između odbacivanja zahteva naučnosti u oblasti ljudskog delovanja, kako su to hteli neovitgenštajnovci koji su tumačenje smatrali primerenijim metodom u ovoj oblasti od objašnjenja, i isuviše strogih zahteva naučnosti koji podređivanjem ljudskog delovanja pod striktnu zakone, kako je to predložio Hempel, dovode do ukidanja specifičnosti društvenih nauka. Ovo je posebno očigledno u kontekstu filozofije duha gde instanciranje strogih zakona, kao na primer u argumentu isključivanja, dovodi u pitanje bilo koju vrstu objašnjenja ponašanja koje ne bi predstavljalo potpunu redukciju na moždane procese i telesne pokrete, a time i pretpostavku da je ljudsko delovanje racionalno. Rezultat toga je opet, samo drugim putem, ukidanje specifičnosti društvenih nauka.

Dejvidsonovski neredukcionizam u filozofiji duha, ma koliko se činio nestabilnom pozicijom, uz dodatne pretpostavke vezane za intencionalnu kauzalnost ipak pruža dobre razloge da se prihvate specifična obeležja mentalnog, a time i određena vrsta racionalnog objašnjenja kakva je razvijena u okviru filozofije delovanja. Drugim rečima, ono pruža snažnu podršku u pogledu autonomije mentalnog koja je neophodna da bi određene ljudske postupke mogli da objasnimo u svetlu racionalnosti. U tom pogledu Dejvidsonovo gledište opet predstavlja neku vrstu srednjeg rešenja između potpunog odbacivanja intencionalne kauzalnosti u oblasti ljudskog delovanja karakterističnu za neovitgenštajnovski orijentisane filozofe i njenog podvođenja pod stroge zakone u filozofiji duha koje garantuje opstanak mentalnih stanja, ali ih lišava njihove kauzalne moći. U meri u kojoj se teorija racionalnog izbora koristi kako bi objasnila ljudske postupke u svetlu racionalnosti, ona i dalje može da se oslanja na neku vrstu intencionalne kauzalnosti i autonomije mentalnog. Objasnjavalачka moć teorije racionalnog izbora počiva na dejvidsonovskim pretpostavkama da su metalna stanja, kao što su želje i verovanja, nešto realno, da ona uzrokuju i racionalizuju postupke i da ih uzrokuju na pravi način. Ona, takođe, počiva na pretpostavci metodološkog individualizma jer se racionalnost s pravom može pripisati jedino osobama. Ukoliko su analize preduzete u ovom istraživanju ispravne, onda se može reći da uprkos redukcioniističkom izazovu u pogledu mentalne kauzalnosti, postoje dobri razlozi da pretpostavke intencionalne kauzalnosti, kao i metodološkog individualizama, na kojima počiva teorija racionalnog izbora budu sačuvane. U tom pogledu teorija racionalnog izbora pruža ne samo model objašnjenja već i čvrstu osnovu za dalji autonomni razvoj društvenih nauka.

Literatura

- Anscombe, G. E. M. (1963), *Intention*, Cambridge, MA: Harvard University Press
- Bennett, J. (1967), *Rationality: An Essay Towards an Analysis*, London: Routledge & Kegan Paul
- Block, N. (2003), „Do Causal Powers Drain Away?“, *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. LXVII, No. 1, pp. 133–150.

- Brentano, F. (1973), *Psychology from an Empirical Standpoint*, London: Routledge
- Cartwright, N. (2007), *Hunting Causes and Using Them: Approaches in Philosophy and Economics*, Cambridge: Cambridge University Press
- Churchland, P. M. (1981), „Eliminative Materialism and Propositional Attitudes“, *The Journal of Philosophy*, Vol. 78, No. 2, pp. 67–90.
- Davidson, D. (2004), *Problems of Rationality*, Oxford: Clarendon Press
- Davidson, D. (2003), „Thinking Causes“, in: Heil, J. and A. Mele (eds.) (2003), pp. 3–18.
- Davidson, D. (2001/1982), „Rational Animals“, in: *Subjective, Intersubjective, Objective*, Oxford: Clarendon Press, pp. 95–106.
- Davidson, D. (1980/1963), „Actions, Reasons and Causes“, in: Davidson, D. (1980), pp. 3–20.
- Davidson, D. (1980/1971), „Agency“, in: Davidson, D. (1980), pp. 43–62.
- Davidson, D. (1980/1973), „Freedom to Act“, in: Davidson, D. (1980), pp. 63–82.
- Davidson, D. (1980/1970) „Mental Events“, in: Davidson, D. (1980), pp. 207–224.
- Davidson, D. (1980/1974), „Psychology as Philosophy“, in: Davidson, D. (1980), pp. 229–238.
- Davidson, D. (1980/1976), „Hempel on Explaining Action“, in: Davidson, D. (1980), pp. 261–276.
- Davidson, D. (1980), *Essays on Actions and Events*, Oxford: Clarendon Press
- Dennett, D. C. (1998), *The Intentional Stance*, Cambridge, MA: MIT Press
- Elster, J. (1996), *Nuts and Bolts for the Social Sciences*, Cambridge: Cambridge University Press
- Elster, J. (1985), „The Nature and Scope of Rational-Choice Explanations“, in: LePore E. and B. P. McLaughlin (eds.) *Actions and Events: Perspectives on the Philosophy of Donald Davidson*, Oxford: Blackwell, pp. 60–72.
- Elster, J. (1983), *Sour Grapes: Studies in the Subversion of Rationality*, Cambridge: Cambridge University Press
- Elster, J. (1979), *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, Cambridge: Cambridge University Press
- Heil, J. and A. Mele (eds.), (2003) *Mental Causation*, Oxford: Clarendon Press
- Hempel, C. G. (1965), *Aspects of Scientific Explanation and Other Essays in the Philosophy of Science*, New York: The Free Press
- Horgan T. and J. Woodward (1985), „Folk Psychology is Here to Stay“, *The Philosophical Review*, Vol. 94, No. 2, pp. 197–226.

- Hornsby, J. (2003), „Agency and Causal Explanation“, in: Heil, J. and A. Mele (eds.) (2003), pp. 161–188.
- Hornsby, J. (1999), „Anomalousness in Action“, in: Hahn, L. E. (ed.) (1999) *The Philosophy of Donald Davidson*, Chicago: Open Court, pp. 623–635.
- Jackson, F. (1996), „Mental Causation“, *Mind*, Vol. 105, No. 419, pp. 377–413.
- Kim, J. (1998), *Mind in a Physical World: An Essay on Mind-Body Problem and Mental Causation*, Cambridge, MA: MIT Press
- Kim, J. (1995), „Mental Causation: What? Me Worry?“, *Philosophical Issues*, Vol. 6, Content, pp. 123–151.
- Kim, J. (1993), „Mental Causation in a Physical World?“, *Philosophical Issues*, Vol. 3, Science and Knowledge, pp. 157–176.
- Mele, A. R. (1992), *Springs of Action: Understanding Intentional Behavior*, Oxford: Oxford University Press
- Searle, J. R. (2001), *Rationality in Action*, Cambridge, MA: MIT Press
- Smith, M. (1994), *The Moral Problem*, Oxford: Blackwell
- Stich, S. P. and I. Ravenscroft (1996), „What Is Folk Psychology?“, in: Stich, S. P. (1996) *Deconstructing the Mind*, New York: Oxford University Press, pp. 115–135.

Ivan Mladenović

RATIONALITY, MENTAL CAUSATION
AND SOCIAL SCIENCES

Summary

The aim of this paper is to investigate the role of mental causation in the context of rational choice theory. The author defends psychological aspect of rational explanation against the challenge of contemporary reductive materialism.

Key words: rationality, intentionality, mental causation, explanation, social sciences